

ΕΓΡΩΠΑΪΚΟΣ
ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ
—
ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

Προσκλαλία πρὸς τοὺς ἴδιους ὁμιλητὰς τοῦ ἐν τῷ
Πανεπιστημείῳ Ὅθωνος Καθηγητοῦ τῆς Θεο-
λογίας Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Μισαήλ Ἀποσο-
λίδου, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς γέας περιόδου τῶν
Θεολογικῶν μαθημάτων.

Χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος βλέπω σήμερον ὑμᾶς, φίλοι
ὅμιληται ! συνελθόντας περὶ ἐμὲ, καὶ εἰς τὸν Ἱερὸν καὶ θεο-
φιλῆ τῆς Θεολογίας ἀγῶνα ἀποδυομένους, εἰς δὲν ἐτάχθην
κάγὼ ἀλείπτης ὑμῶν καὶ χειραγωγός Ὁ μὲν ἄγων, ὡς φί-
λοι, εἶναι ἀναντιρρήτως θεοφιλῆς, καὶ μάλιστα εἰς δὲν ἥδη
ἔχετε Ἱερὸν χαρακτῆρα, προσήκων. Ἐπειδὴ ποῖον ἄλλο
ἔργον, ἢ τὶς ἄλλη ἐνασχόλησις δύναται νὰ ἦναι ἀρμοδιω-
τέρα εἰς τὸν λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν προωρισμένον νὰ
λάμπῃ ἐν τῷ νοητῷ τῆς ἐκκλησίας στερεώματι, ὡς φαεινὸς
λύχνος, ὥστε νὰ φωτίζῃ τοὺς πιστοὺς, εἰμὴ ἢ περὶ τὰ
θεῖα λόγια σπουδὴ, τῶν ὅποιων ἡ γνῶσις φωτίζει καὶ
συνετίζει καὶ αὐτὰ τὰ νήπια, κατὰ τὸν Προφητάνακτα;
Καὶ τὸ ἔπαθλον δὲ τοῦ ἄγωνος εἶναι μέγα καὶ ἀνεκτίμητον,

ἥγουν ἡ ὄσον ἔνεστιν ἀκριβὴς καὶ βάσιμος γνῶσις τῶν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων, καὶ ὁ διὰ τῆς γνώσεως ταύτης εἰς τὴν εὐσέβειαν στηριγμὸς, ἐξ ἣς προάγεται ἡ αἰώνιος σωτηρία ἀλλ’ ὅμως δὲν εἶναι δίκαιον νὰ σᾶς κρύψω καὶ τὸ βαρὺ ἐνταυτῷ καὶ πολύμοχθον τούτου τοῦ ἀγῶνος, καὶ τὸ ἐπισφαλὲς δὲ προσέτι, τούλαχιστον εἰς τοὺς μὴ μετὰ σταθερότητος καὶ προσοχῆς ἔκτενοὺς προσερχομένους, μηδ’ ἀπιστεῖν ἑαυτοῖς προπαρασκευασμένους καὶ “λογισμοὺς καθαιρεῖν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζειν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.” [Β'. Κορινθ. 1. 5.]. Προλέγω δὲ ταῦτα, οὐχ ἵνα ἐκπλήξω ὑμᾶς, καὶ ὁκνηρότερους ἐξ αὐτῆς βαλβίδος ποιήσω, ἀλλ’ ἵνα διεγείρω μᾶλλον τὴν προσοχὴν ὑμῶν καὶ τὴν προθυμίαν πρὸς ἀκινδυνωτέραν τοῦ δρόμου διάνυσιν διότι, καθὼς ὁ ναυτιλλόμενος προγινώσκων τοὺς κατὰ τὸν διάπλουν αὐτοῦ σκοπέλους, ἀσφαλέστερον τὸ πέλαγος διαπλέει, καὶ εἰς τὸν λιμένα ἀκινδύνως καταΐρει, καὶ πᾶς ἀθλητὴς, τὴν τοῦ ἀντιπάλου ἴσχὺν κατανοήσας, γίνεται τοσοῦτον προσεκτικώτερος, καὶ ἀρμοδιωτέραν καὶ ἀσφαλεσέραν ἵσταται στάσιν, ὅσῳ πλειστέρας εὐφημίας καὶ δόξαν ἐκ τῆς νίκης του προσδοκᾷ, οὕτω καὶ ὑμεῖς, φίλοι ὁμιληταί! προδιδαχθέντες καὶ τοῦ ἀγῶνος τὸ μέγεθος, καὶ ὅσας ὁφείλετε νὰ ὑπερνικήσητε δυσχερείας, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τῶν ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου προσκτηθησυμένων γνώσεων ἀναγκαῖον, πέπεισμαι ὅτι, ἀντὶ νὰ ἀποδειλιάσητε, θέλετε ἐπαυξήσει μᾶλλον τὴν προθυμίαν καὶ καρτερίαν πρὸς τὴν σύντονον σπουδὴν τῆς ὑψηλῆς ταύτης, καὶ πρὸς τὴν τοῦ "Οντος θεωρίαν καὶ γνῶσιν χειραγωγούσης ἐπιστήμης, γνώσκοντες, ὅτι τὸ μὲν πρὸς τοὺς πόνους ὁκνεῖν καὶ ἀποδειλιᾶν εἶναι ψυχῆς ἀγενοῦς καὶ νωθρᾶς, καὶ ἀπειροκάλου τεκμήριον, τὸ δὲ προθύμως εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύεσθαι τῶν πόνων καταφρονοῦντας τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς καὶ μεγαλουργὸν καὶ φιλόκαλον χαρακτηρίζει.

Καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν εἶναι ὑψηλὴ καὶ μεγάλη, εἶναι τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ τὰ ἐν τῇ φύσει,

τὰ ἐν τῇ προνοίᾳ, καὶ τὰ ἐν τῇ χάριτι ἐκδηλούμενα, καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ, καὶ ἡ πρὸς τὸ ὑψίστον Ὁν σχέσις αὐτοῦ, καὶ τὸ τέλος εἰς ὃ προωρίσθη, καὶ ἡ ὁδὸς ἡ φέρουσα αὐτὸν εἰς αὐτό. Τὰ ὑψηλὰ ταῦτα ἀντικείμενα ἀναδεχομένη ἡ θεολογία ἀγωνίζεται νὰ διατρανώσῃ, ὅσον ἔνεστι, φωταγωγουμένη ἀπὸ τὴν θεόσδοτον λαμπάδα τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκδιδάσκει τὴν ἄναρχον καὶ ἀΐδιον ὑπαρξίν τοῦ ὑπερτάτου Ὁντος, τοῦ ἐνὸς καὶ μόνυ μεθεοῦ, διαγράφουσα τὰς ἀπείρους αὐτοῦ τελειότητας, καὶ ἐκθέτουσα τὸ οὐρανόθεν ἥμīν ἀποκεκαλυμμένον ὑψίστον μυσήριον τῆς ἐν τρισὶν ὑποζάσει προσκυνουμένης ἑνίας θεότητος· εἴτα δὲ καὶ τὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν ὑπὸ τῆς ὑψίστου ταύτης θελήσεως ἐρμηνεύει, καὶ τὴν διακόσμησιν δὲ καὶ συναρμολογίαν, καὶ τὴν διατήρησιν αὐτῶν, ὡς μαρτύρια τρανῶς ἔξαγγέλλοντα καὶ τῆς δυνάμεως τὸ ἀπεριόριστον, καὶ τῆς σοφίας τὸ βάθος καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ τῆς προνοίας καὶ ἀγαθότητος τὸ ἄφατον καὶ ἀπεριγραπτὸν ἔξηγεū μετὰ δὲ ταῦτα μεταβαίνουσα εἰς τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἐρμηνεύει τὰ περὶ τῆς θείας αὐτοῦ ἀρχῆς, καὶ τὰ τῆς παραπτώσεως, ἔξελθόντος μὲν ἐκ τῶν τοῦ δημιουργοῦ χειρῶν τελείου καὶ μακαριωτάτου πλάσματος, καὶ τῇ θείᾳ εἰκόνι τετιμημένου, ἐκπεσόντος δ' ἔπειτα ἐκ τῆς κατὰ τὴν κλίμακα τῶν ὄντων ὄρισθείσης αὐτῷ τάξεως, δεικνύει δ' ἐπομένως καὶ τὴν κατάραν καὶ τὸν θάνατον διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον εἰσαχθέντα, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀποστολῆς καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σωτῆρα καταβαίνοντα ἐξ οὐρανοῦ ἀνερμηνεύτως μετὰ πεντήκοντα αἰώνων προσδοκίαν, καὶ ἐπιφανέντα εἰς τὸν κόσμον κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων προφητειῶν προδεδηλωμένον χρόνον καὶ τρόπον, εἰς δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡνωμένα τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν καὶ τὸ ὑπέρτατον ὑψος, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐξετάζει καὶ ἐρμηνεύει ὡσαύτως καὶ τὰ ἔργα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀπείρου εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ, τὴν ζωὴν καὶ τὴν διδαχὴν, τὸν σαυρὸν καὶ τὴν ταφὴν, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον,

καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ ἀποκατάστασιν· διακηρύττει τὴν δέυτέραν αὐτοῦ ἔνδοξον καὶ θεοπρ. πῆ παρουσίαν κατὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὡρισμένον καιρὸν τῆς τῶν πάντων τελείας ἀποκαταστάσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν σύστασιν προσέτι τῆς ἐκκλησίας του, τῆς μυστικῆς ταύτης Κιβωτοῦ· ἐν ᾧ ἀπόκειται τεταμευμένη ἀσπιλος καὶ ἀκήρατος ἀπασαῆ θεία καὶ σωτήριος τῆς πίστεως διδασκαλία, καὶ τὰ πρὸς νιοθεσίαν καὶ ἀγιασμὸν τῶν πιστῶν θεοπαράδοτα μυζήρια.
 Ἔτι δὲ δεικνύει τοὺς Ἀποστόλοις, τοὺς ἵσχυροὺς τούτους τῆς οἰκουμένης ἀπάσης μεταρρύθμιστάς, μεταξὺ τῶν πτωχῶν καὶ μικρῶν καὶ ἀσόφων ἐκλεγομένους· παρατηρεῖ τὴν πάλην αὐτῶν καὶ τὴν διὰ τῶν διωγμῶν πρόοδον τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἔνδοξον αὐτῆς ιέτην τὴν κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου. Θειρεῖ, ὁδηγούμενη ὑπὸ τῆς ἀψευδοῦς μαρτυρίας τῆς Ἱερᾶς Ἰστορίας, τὴν γαλήνην καὶ χαρὰν τῶν ἀγίων μαρτύρων, καὶ τὸ ἄλμα αὐτῶν γινόμενον εἰς τὸν τῆς ἐκκλησίας ἀγρὸν ὡς δρόσον οὐράνιον καὶ ζωογόνον. Οὐδέν αὐτὰ δὲ τὰ οίονεὶ ἐπεισόδια τῆς θεολογίας ἀφίνει ἀνεξέταστα, ἥγονν τὴν τῶν γραφῶν μεγαλειότητα καὶ τὸν θαυμάσιον καὶ προφητικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, τὴν πραεῖαν καὶ ἀγνὴν τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίαν, τὸ οὕτως ἄμα μὲν ὑψηλὸν, ἄμα δὲ καὶ ἀπλοῦν τῶν τῆς πίστεως ἀληθειῶν, ἃς τινας συλλαμβάνουσι μὲν καὶ οἱ παῖδες αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπλούστατοι τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἵσχυει δὲ νὰ ἔξαρευνήσῃ οὔτε τοῦ Πλάτωνος, οὔτε τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ ὑψηλοια, οὐδέν αὐτοὶ οἱ ἀγγελικοὶ νόεις. Εἰδικώτερον δὲ ἐρευνᾶ πρὸς τούτοις καὶ τὰς ἐπαγγελίας τῆς χίριτος, καὶ τὴν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀθεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ τὴν οὐπολύτρωσιν τῶν τέκνων τοῦ ἀδάμ, ἔτι δὲ τὰς ἀψευδεῖς ἐλπίδας τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας αἴρουσα ὅπωσοῦν τὰς μεγαλοπρεπεῖς τοῦ μέλλοντος σκηνὰς ἥγονν τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄδην.

Ταῦτα πάντα ὑπόθεσιν ἔχουσα ἡ ὑψηλὴ τῆς θεολογίας ἐπιστήμη, καὶ διερευνῶσα συστηματικῶς πλουτεῖ μέγα καὶ

ἀνεξάντλητον τὸ πρὸς σωτηρίαν συμφέρον εἰς πάντα ἄνθρωπον ὡς περὶ τὰ σπουδαιότατα καὶ ἀναγκαιότατα φωτίζουσα αὐτὸν καὶ συνετίζουσα, καὶ δεικνύουσα τὴν ὁδὸν, τὴν διὰ τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ θανάτου ἄγουσαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Ἐὰν λοιπὸν εἰς πάντα ἄνθρωπον ἥναι οὐσιωδῶς ὡφέλιμος τῶν τοιούτων γνώσεων ἡ σπουδὴ, εἰς τὸν Ἱερέα τοῦ Θεοῦ θέλετε συνομολογήσει καὶ ὑμεῖς, ὅτι εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία. Διὰ τί; Διότι, καθὼς διὰ τῆς δημιουργίας ἔζησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τοῦ στερεώματος τοὺς φωστήρας εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω διὰ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἔστησε κατὰ τὸν οὐρανοβάμονα Παῦλον, τινὰς φωστήρας πνευματικοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, ἥγουν τάξιν φωστήρων ἐπέχοντας, εἰς φαῦσιν ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθὼς οἱ ἐγκόσμιοι ἐκεῦνοι φωστῆρες, δὲν εἶναι τὸ πρωτόγονον φῶς, ἀλλ᾽ ἔγιναν ὡς σκεύη δεκτικὰ τὸν φωτὸς τοῦ πρωτογόνου, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς ὁ μέγας διδάσκει Βασίλειος “ἄλλο ἐξὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἀληθηνὸν, οὐ κατὰ μέθεξιν οἱ ἄγιοι φωστῆρες ἐγένοντο τῶν ψυχῶν, καὶ ἐπαίδευον τοῦ σκότους αὐτὰς τῇ ἀγνοίᾳς ῥυόμενοι.” Καὶ δὶ αὐτὸ τοῦτο λοιπὸν καὶ οἱ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας φωστῆρες διετάχθησαν, ἵνα μεταδιδῶσιν εἰς τοὺς αὐτοῖς ἐμπιστευθέντας λαοὺς τὰς αὐγὰς καὶ ἐπιλάμψεις τοῦ ὑπερκοσμίου φωτὸς τοῦ ὅποιου διὰ τῆς χάριτος αὐτοὶ μετάλαβον [Εὐγένιος Φιλόθ. Ἀδολ. μ. Α'. §. 5.]. Οὗτοι εἰσὶν οἱ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, οὓς ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἀγίων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Οὗτοι εἰνπι καὶ πρέπει νὰ ἥναι πάντοτε τὸ φῶς καὶ τὸ ἄλας τοῦ Κόσμου, καθὼς τοὺς ὀνόμασεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰπὼν “ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.” Ἡρευνήσατε ἀράγε ποτὲ πόσα καὶ ὅποια καθήκοντα μᾶς ἐπιβάλλονται, ὅταν διὰ τῆς χειροτονίας ἐγκατατάσσωμεθα εἰς τὸν Ἱερὸν κλῆρον; ἢ διὰ νὰ εἴπω ὁρθότερον, Ἐσκέφθητέ ποτε πόσα καὶ ὅποια χρέη προσῆψεν εἰς τὸ ὑξίωμα τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε τὸ συγέ-

ζησεν εις τὴν ἐκκλησίαν του; Δύο ἀναμφιβόλως εἶναι τὰ οὐσιωδέστερα ἡνωμένα ὅμως καὶ ἀχώριστα ἀπ' ἀλλήλων· τὸ μὲν, τὸ τὰ θεῖα μυστήρια ἐπιτελεῖν πρὸς τὸν ἄγιασμὸν τῶν πιστῶν καὶ τὴν μετά δοσιν τῆς θείας χάριτος, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ νυμφίου αὐτῆς μυστικὴν ἔνωσιν, ἔτερον δὲ τὸ ποιμαίνειν καὶ διδάσκειν τοὺς ἀδελφοὺς ὅμων τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας πρὸς στηριγμὸν καὶ φωτισμὸν αὐτῶν εἰς τὴν εὐσέβειαν, διὰ νὰ μορφόνηται ὁ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς. Τὰ δύο ταῦτα καθήκοντα εἰσὶν ἀχώριστα ἀπ' ἀλλήλων, εἰσὶν ἔργα καὶ καθήκοντα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἵερέως, καὶ μόνη ἡ ἀμαθία ὑπερίσχυσε πρὸς ψυχικὴν βλάβην τῶν πιστῶν, νὰ διαιρέσῃ καὶ νὰ χωρίσῃ τὰ ἀδιαίρετα καὶ ἀχώριστα, καὶ νὰ ταπεινώσῃ οὕτω τὸ ὑψηλὸν καὶ θεῖον τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, θῶστε καὶ ὁ πρὸς πᾶν ἄλλο ὅπωσον λόγου ἄξιον ἔργον ἀνεπιτήδειος ἄνθρωπος νομίζει σήμερον, ὅτι δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀνευ τινὸς ἔτέρας προπαρασκευῆς· ἡ ἀμαθία ἐπέφερε τελείαν λήθην τῆς θεοπνεύστου παραγγελίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἣν παρήγγελλε τοσοῦτον σπουδαίως εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Τιμόθεον, τὸ “Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει”· καὶ “ἄηκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἵκανοι ἐσονται καὶ ἔτέρους διάξαι.” Ἀλλ' ὅσον ἀν λησμονήσωμεν τὰς παραγγελίας ταύτας δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀρνηθωμεν καὶ ὅτι, ὅτε ὁ Σωτὴρ ὅμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνέστησε τὸ ἀποστολικὸν καὶ ἵερὸν τοῦτο ἀξίωμα, συνῆψεν εἰς αὐτὸ ἀχωρίστως τὰ δύω ταῦτα χρέη εἰπὼν “Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ νιοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος; διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.” Μαθητεύσατε, ἵδον τὸ πρῶτον χρέος τοῦ διδάσκειν, ὅπερ καὶ προηγεῖται τῇ τάξει τοῦ δευτέρου, ὡς οὐσιῶδες καὶ ἀπαραίτητον. “Ἡ γὰρ πίστις ἔξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ρήματος Θεοῦ· πῶς δὲ πιστεύσουσιν, ὃ οὐκ ἥκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσαυσι χωρὶς κηρύσσοντος; [Ρωμ. 1. 14.] βαπτίζοντες κτλ.

ιδού τὸ δεύτερον, ἡτοι ἡ τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργία. Αὐτὸς ἄρα ὁ συστήσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην, συνῆψε πρὸς αὐτὴν οὐ μόνον τὴν τῶν μυστηρίων ιερουργίαν, ἀλλ’ ἄμα καὶ τὴν τοῦ λόγου διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποδίδων τὰ τοῦ ἱερέως χαρακτηριστικὰ προς ιθησι πάντοτε ως οὐσιωδέστατον καὶ τὸ διδακτικὸν εἶναι¹ “Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, διδασκαλίαν [A. Τιμοθ. δ. 2] καὶ πάλιν.” Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ως θεοῦ οἰκονόμον. . . . ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ἔη καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. [πρὸς Τίτ. ἀ. 9]. Ἐκ τῶν εἱρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι τίποτε ἀλλο οὔτε πρέπει νὰ ἔναι, εἴμῃ δ, τι ὁ λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, διὰ νὰ λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, τουτ’ ἔστιν εἶναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ προάγῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκκλησίας, διδάσκων καὶ φωτίζων τὸν νοῦν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Χριστιανῶν διὰ τῆς ἐκ τοῦ θείου λόγου ἔξαντλουμέλης γνώσεως περὶ τε τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν καθηκόντων, καὶ οὕτω νὰ προάγῃ τὴν λογικὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν εἶναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ κάμην ἀγαπητὰς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὰς τῆς πίστεως σατηριώδεις ἀληθείας, νοιθετῶν αὐτοὺς καὶ ἀποτρέπων μὲν ἀπὸ τῶν ἐπικρατούντων ἐλαττωμάτων καὶ τῶν κακιῶν, προτρέπων δὲ εἰς τὴν τοῦ βίου καθαρότητα καὶ διὰ λόγου καὶ διὰ τοῦ ἴδιου παραδείγματος, “γινόμενος τύπος τῶν πισῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίσει, ἐν ἀγνείᾳ,” εἶναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ παρίσταται προθύμως εἰς τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας κατὰ πάσας τὰς τοῦ βίου περιπτετείας, μὲν τὴν ἐκ τῆς πίστεως ὁδηγίαν καὶ παραμυθίαν εἶναι, ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μορφόνη εἰς μὲν τὴν κοινωνίαν πολίτας δικαίους, καὶ φιλανθρώπους, εἰς δὲ τὸν Ιούρανὸν κοινωνοὺς τῆς μελλούσης μακαριότητος. Καὶ πρὸς ταῦτα πάντα δὲν ἔχει κἀντεῖν ἀλλο ὄργανον, εἴμῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν παιδεί-

αν, τὴν περὶ τὸν θεῖον λόγον τριβήν. Ἡ ἐντολὴ Κυρίσθη τηλαυγής φωτίζουσα ὁφθαλμούς.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σπουδάζῃ ὁ ἵερεὺς ἐνδελεχῶς τὰ θεῖα λόγια, οὐδὲνς, ὡς νομίζω, ὑπάρχει τοσοῦτον δύσκολος, ὥστε νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἢ καὶ νὰ ἀντιλέγῃ εἰς τοῦτο, ὅταν ἔξετάσῃ τὴν οὐσίαν, καὶ ἀποβλέψῃ. εἰς τὸν σκοπὸν τῆς θεοσυστάτου ἱεραρχίας· τὴν δὲ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν σπουδὴν πολλοὶ ἵσως νομίζουσι περιττὴν εἰς τὸν λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ πρὸς τὸν οὕτω φρονοῦντας λέγομεν, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι ως διάκονοι καὶ ὑπουργοὶ τῆς ἱερᾶς θεολογίας, οὐδαμῶς ἀποκλείονται τῆς τοῦ ἱερέως ἀναγκαίας μελέτης καὶ γυμνάσεως, τούγαντίον δὲ πρὸς εὐκολωτέραν καὶ εὐστοχωτέραν τῆς ὑψηλῆς ταύτης γνώσεως ἀπόκτησιν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ προγυμνάζηται τὸν νοῦν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς θύραθεν παιδείας κατὰ τὸν μέγαν τῆς ἐκκλησίας Πατέρα Βασίλειον. "Καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγῶνα προκεῖσθαι πάντων ἀγώνων μέγιστον νομίζειν χρεὼν, ὑπὲρ οὐ πάντα ποιητέον εἰς δύναμιν, καὶ ἐπὶ τὴν τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖ, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἀν μέλλη πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὀφέλειά τις ἔσεσθαι." Ωσπερ οὖν οἱ δευτοποιοὶ παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείας τισὶν διποτὸν ἀν ἢ τὸ δεξόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσι, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖνη τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρίγτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἶον ἐν ὕδατε τὸν ἥλιον ὄρāν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὅψεις. "Ἐπιβεβαιοῦ δὲ ὁ θεοπέσιος οὕτος πατὴρ τὴν γνώμην του ταύτην διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ θεόπτου Μωϋσέως, καὶ Δανιὴλ τοῦ προφήτου λεγων οὕτω. "Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ οὐ μέγιζον ἐστὶν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς αἰγυπτίοις μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Ὀντος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καν τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βα-

βυλῶνος φασὶ τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἄψασθαι παιδευμάτων. (λόγ. Βασιλ. παραίν. πρὸς τοὺς νέοις.) Ἡμεῖς δὲ δυνάμεθα νὰ ἐπικυρώσωμεν τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἐκ τοῦ παραδείγματος προσέτι αὐτῶν τῶν ἐνδόξων πατέρων τῆς ἐκκλησίας μας ἐπίμελῶς τε καὶ πολυχρονίως εἰς τὴν τῆς θύραθεν φιλοσοφίας κτῆσιν ἀσχοληθέντων. Ἡ ἀλήθεια, φίλοι ὁμιληταί! ἔχει πολλὰς θυγατέρας, αἵτινες συζώσιν αἱ πᾶσαι ἐν ἀρμονίᾳ, καίτοι τόπον ἴδιον καὶ καθέδραν ἴδιαν ἔχουσαι ἐκάστη· καὶ καθὼς τὰς πολιτείας, ἡ πρὸς τὰς γειτνιαζούσας χώρας ἐπιμιξία, καὶ ἡ μετὰ τῶν ἄλλων τόπων ἐμπορεία καὶ ἀνταλλαγὴ τῶν προϊόντων φέρει ταύτας εἰς ἀκμὴν, οὕτω καὶ εἰς τὸ τῆς ἀλήθειας βασίλειον πᾶσα ἐπιστήμη καὶ τοι ἔχουσα ἴδιον τίνα κύκλον γνώστεων, καὶ προϊόντα ἴδια, καὶ εἰδικὰς ἀλήθειας, παρέχει ὅμως εἰς τὰς ἄλλας τὰ ἴδια προϊόντα, καὶ λαμβάνει παρὰ αὐτῶν πρὸς ἀνταλλαγὴν ἄλλα, καὶ δὶ αὐτῶν ἀποκτῷ τελειότητα, πλοῦτον, ἵσχυν ἐσωτερικὴν, καὶ κάλλος οὐν ἡ μὲν φυσικὴ δανείζει τὰς ἀνακαλύψεις αὐτῆς εἰς τὸν ἰατρὸν, ἡ δὲ ἴστορία εἰς τὸν πολιτικὸν, καὶ πάλιν ἡ φιλολογία καλλωπίζουσα τὰς ἔνηράς ἐπιστήμας εὐκολύνει τὴν διάδοσιν αὐτῶν· καὶ μόνη ἀρα ἡ Θρησκεία ἡ ἄλλως εἰς ἐνέργειαν βάλλουσα τὸν φίλον καὶ εἰδήμων τῆς ἐπιείμης, ὥστε νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς γνώσεις του εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ὠφελήται ἐξ αὐτῶν; Οὐδαμῶς. Τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου [λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς πατὴρ σοφώτατα] τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὥσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γίνεσθαι πολλαχόθεν αἱ προσθήκαι πεφύκασι· τὸ γὰρ καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην ἡ καὶ εἰς ἡντινασῦν ἐπιστήμην, ὀρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ προσῆκεν.”

“Η σπουδὴ τῆς φύσεως, ἡ σπουδὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας πλατύνει πάσας τὰς δυνάμεις καὶ τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας· διότι εἶναι φανέρωσις τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει πολλὴν καὶ πολλαπλῆν συνάφειαν

πρὸς τὴν κυρίως λεγομένην θεολογίαν. Αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ τῆς φύσεως παρατήρησις ὀδηγεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς τοῦ θεοῦ ὑπάρξεως καὶ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ τελειωτήτων. “Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ [τοῦ θεοῦ] ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἡτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης.” [Ρωμ. Α' 20]. Διότι ἡ διὰ τῆς ἐπιστήμης ταύτης προσήλωσις τοῦ νοὸς εἰς τὴν θαυμάσιον διευθέτησιν τῶν κτισμάτων, εἰς τὸν σύνδεσμον καὶ τὰς δυνάμεις, εἰς τὸ τέλος καὶ τὴν ὡφέλειαν ἔκαστου, ἡ ὄρθοτέρα κατανόησις τοῦ ἀπεράντου μεγέθους τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ ἡ ἀκριβῆς ἔξερεύνησις τῆς ἀμεταβλήτου κανονικότητος τῶν αὐτοῦ κινήσεων, ἡ ἡσυχος ἐποπτεία τῶν ἀναλλοιώτων νόμων, τοὺς ὅποιους ἔχει καὶ φυλάττει εἰς τὸν δρόμον τῆς ὅλης ἡ φύσις, ἡ κατόπτευσις τῶν φυσικῶν αἰτιῶν, καὶ τῶν παράδόξων φαινομένων, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅλαι σὶ πολύτιμοι ἀνακαλύψεις αἱ γενόμεναι ἀπὸ τὴν ὑψίνοιαν τοῦ Νεύθωνος καὶ τοῦ Εὐλέρου, καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν ἐπροξένησαν μεγάλην ὡφέλειαν εἰς τὴν Θρησκείαν, ὅπλίζουσαι μὲν τὸν ἀνθρωπὸν κατὰ τῆς ἀπάτης τῶν αἰσθήσεων, περιορίζουσαι δὲ καὶ ἀπελαύνουσαι τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ ἀνακαλύπτουσαι τὰς τῶν γοήτων ἀνθρώπων ἀπάτας, καὶ τὰ τεχνύσματα, δι᾽ ὧν ἔξαπατῶσι τοὺς ἀπλουστέρους τὴν δὲ μεγαλωσύνην τοῦ δημιουργοῦ ἐπαισθητούραν καὶ ψηλαφητούραν οίονεὶ παριστάνουσαι εἰς τὰ ὅμματα τῶν συνετῶν ἀνθρώπων, γεννῶσιν εἰς τὰς καρδίας τὴν σταθεροτάτην πεποίθησιν καὶ ἐλπίδα πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, ἀποδεικνύουσαι αὐτὸν μόνον προσκυνητὸν, αὐτὸν μόνον ἀγαπητὸν, καὶ ἄξιον τῆς παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων λατρείας. “Ο γιρ τρανωτέραν τὴν τῶν κτισμάτων ἐσχηκὼς γνῶσιν, τρανώτερὸν τε κατανοεῖν, καὶ διὰ θαύματος ποιεῖται πλείονος τὸν ταῦτα δημιουργήσαντα.” λέγει Κοσμᾶς ὁ ὑμνωδὸς, (Βίω Ιωάν. Δαμασκηνοῦ.)

Τοῦτ’ αὐτὸς δυνάμεθα καὶ περὶ τῆς ιζορίας νὰ εἴπωμεν. ‘Η γενικὴ καὶ ἐναργῆς ἐποψίς τῶν τοῦ παρελθόντος χρόνου

συμβεβηκότων, τῶν μεγάλων μεταβολῶν τῶν τε μοναρχῶν καὶ τῶν πολιτειῶν, τοῦ δρόμου τῆς θεογνωσίας, τῶν θλίψεων καὶ διωγμῶν τῶν μαρτύρων, καὶ τῶν ὁμολογητῶν τῆς πίσεως, ἡ θεωρία τῆς θαυμασίου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην δύναμιν γενομένης διαδόσεως τῆς θείας αὐτῆς διδασκαλίας, καὶ τῶν ἔξαισίων ἀποτελεσμάτων, ὅσα πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ πρὸς τὴν ἀνάπλασιν ἐν γένει καὶ ἡθοποίησιν τῆς ἀνθρωπότητος ἐνήργησεν, ἡ παρατήρησις τῆς διηγεκοῦς μεταβολῆς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, οὐ μόνον γίνεται σχολεῖον, ἐν ᾧ συνετίζεται ὁ ὄνθρωπος νὰ διάγῃ σωφρόνως καὶ δικαίως τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐν τῇ τοῦ ὁμοφύλου κοινωνίᾳ, καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἀγοργήσως τὰς τοῦ βίου περιπετείας καὶ δυσχερείας, ἀλλὰ καὶ ἀνακαλύπτει πανταχοῦ εἰς τὰ ὅμματα τοῦ θεατοῦ ἵχνη ἐναργῆ τῆς ἀδιαλείπτως πανταχοῦ κυβερνώσης τὰ πάντα ὑψίσης καὶ σοφωτάτης προνοίας, ἥτις ὑπὸ πᾶσαν ἀνύψωσιν καὶ ταπείνωσιν, ὑπὸ πᾶσαν περιπλοκὴν καὶ διάλυσιν, ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τὴν αδθίας ἀναγεννωμένην ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὸ τὴν ἐκ τῶν πολέμων κατασροφὴν, καὶ τὴν ἐκ τῆς εἰρήνης ἐπανόρθωσιν προάγει πάντοτε τὸ ἔργον αὐτῆς κατά τι σχέδιον σαθερὸν, ἐνεργοῦσα ἡσύχως, ὅπου φαίνεται σάσις καὶ ἡρεμία, καὶ ἀφίνουσα μετὰ τὸ σκότος, τὸ φῶς νὰ ἀνατείλῃ πάλιν λαμπρότερον. Πρὸς δὲ τούτοις βεβαιόνει πολυτρόπως καὶ τὴν τῆς θείας γραφῆς διήγησιν, καὶ τὸ τῶν θεοπνεύσων συγγραφέων αὐτῆς ἀξιόπιτον, ὡς συμφωνούντων πάντογε μετὰ τῆς ἀληθοῦς ισορίας.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυρίως λεγομένη φιλοσοφία, ἥγουν ἡ γνῶσις τῶν καθολικῶν ἀρχῶν καὶ νόμων πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως, εἶναι χρησιμωτάτη εἰς τὴν θεολογίαν, ἐπειδὴ ἂν μὴ περιελληται δὶ αὐτῆς τὸ κράτος τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἂν μὴ θίγηται δὶ αὐτῆς ἡ διάνοια εἰς τὰς περὶ τῆς ἀληθείας σκέψεις καὶ κρίσεις της, τότε ἡ μὲν φαντασία δὲν ἔχει πλέον φραγμὸν, ὁ δὲ φανητιασμὸς εὑρίσκει σάδιον εὔρὺ ἀνεῳγμένον, καὶ ἡ διάνοια τοῦ θείου λόγου διασρέφεται

καὶ παρανοεῖται. Εἰς τὰ τῆς ἀληθείας, ὃς εἰς ἔμαθε νὰ ἔχῃ τάξιν καὶ εὐκρίνειαν εἰς τοὺς συλλογισμούς του, οὗτος δύναται καὶ νὰ ὅμιλη ὡς συνετὸς καθαρώτατα.

Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὥραιών τεχνῶν τῆς τε ρήτορικῆς καὶ ποιητικῆς βλασάνοντα εἶναι εἰσαγώγιμα εἰς τὸ τῆς θεολογίας κράτος. Καὶ κατὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι “Καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ρήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὅμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὡφέλειά τις ἔσεσθαι”. Τίς δὲν αἰσθάνεται τὴν δύναμιν τῆς ἀληθοῦς εὐγλωττίας, καὶ ποὺ ἀλλαχοῦ δύναται νὰ εὔρῃ ὑλην ἀφθονωτέραν ἢ εὐγλωττία καὶ ἡ καλλιέπεια, παρὰ εἰς τὸ φύσει ἀληθὲς, καὶ μέγα, καὶ ὑψηλὸν, εἰς τὸ φύσει ἐπιτήδειον νὰ διεγειρῇ τὸ αἰσθημα τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, δηλαδὴ εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς τὰ ποιήματα αὐτοῦ, καὶ προσέτι εἰς τὰ ἔργα τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀφάτου εὐσπλαγχνίας του; Εἰς τίνα δὲν μεταδίδεται τοῦ ποιητοῦ ὁ ἐνθουσιασμὸς; ἢ ποία ψυχὴ δὲν συνανυψοῦται, καὶ δὲν συμμετεωρίζεται μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς ὑμνῳδοῦ τοῦ ἔξυμνοῦντος τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναπτερουμένου ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς αὐτὸν συναφείας; Τίς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ διαδώσῃ ὅσας κατέχει ὠφελίμους γνώσεις, καὶ νὰ μετοχετεύσῃ ἀπὸ καρδίας εἰς καρδίαν τὴν εὐγενῆ καὶ ζωηρὰν τῆς ἑαυτοῦ καρδίας συγκίνησιν; ἀλλὰ τίς ἄλλος δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο εὐζοχώτερον παρὰ τὸν γεγυμνασμένον εἰς τὸ νὰ κάμνῃ τὴν διδασκαλίαν του εὐάρεσον, καὶ νὰ παρισάνῃ τὴν σπουδαίαν καὶ σοβαρὰν ἀλήθειαν τερπνὴν καὶ θελξικάρδιον;

‘Ως τοιαύτη λοιπὸν ἡ θύραθεν παιδεία εἶναι φυσικὴ τῆς ἀγίας ἡμῶν πίσεως σύμμαχος. Διότι καὶ ἡ πίσις καὶ ἡ ἐπιειήμη τείνουσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέλος, τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν δήλωσιν τῆς ἀληθείας, μᾶλλον δὲ ἡ ἐπιειήμη εἶναι ὑποτελής τῆς πίσεως, διότι πᾶσαι αἱ ἀλήθειαι ἀναλυόμεναι εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀνάλυσιν, ἀνευρίσκονται ὡς μέρη καὶ τεμάχια τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας, ἥτις ὡς πρώτη

καὶ καθολικὴ κυριεύει καὶ περιλαμβάνει πάσας τὰς ἄλλας, αἴτινες πηγάζουσιν ἐξ αὐτῆς, καὶ πάλιν ἐπανακάμπτουσιν εἰς αὐτήν, καθὼς αἱ ἀκτῖνες τοῦ κύκλου εἰς τὸ κέντρον τῶν, καθὼς πάντα τῆς ὑδρογείου σφαίρας τὰ ὕδατα, καὶ τοι μακρούς τινας περιόρέοντα ἐλιγμοὺς, καὶ πολλάκις κατὰ τὸ φαινόμενον ἀποχωροῦντας ἀπὸ τοῦ Ὀκεανοῦ, τείνουσι πάντοτε εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς αὐτὸν τελευταῖον κατασταλάζουσιν.

Ἡ ἐπισήμη λοιπὸν εἶναι ἀναγκαία, διότι ἀνυψόνει τὸ πνεῦμα, πλατύνει τὰς ἴδεας, μεγεθύνει τὸν σοχασμὸν, καὶ αὔξανει διὰ τούτου τὴν ἡθικὴν ἐπιρροὴν τῶν τῆς Θρησκείας λειτουργῶν. Εἶναι ἀναγκαία, διότι χορηγεῖ ὅπλα ἰσχυρὰ τὰ ὅποια προγυμναζόμενοι πρέπει νὰ τρέπωμεν κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῆς κακίας, ὑπερμαχόμενοι εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ κράτους τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης. Ἡ ἐπισήμη εἶναι ἀναγκαία, διότι θέλει ἐπιδαφίλεύσει τὸ σέβας, τὴν ἐμπισσόσυγην, καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν ὁμογενῶν, τῆς ὅποιας ἔχετε χρείαν ἀναγκαία, διότι αὐτὴ θέλει δίδει τὸ κῦρος καὶ εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὸ παράδειγμά σας, καὶ θέλει κάμνει σεβασὰ εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐλάχισα ἔργα τῆς διακονίας σας. Καὶ τίς δύναται νὰ παρισήσῃ τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἥνωσαν τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος τῆς παιδείας μετὰ τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀπλότητος τῆς πίστεως, καὶ διὰ τοῦτο τιμῶνται καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ κόσμου παντός; Οἱ ἀρχαῖοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας μας Ἀθανάσιοι, Βασίλειοι, Γρηγόριοι, Χροσόστομοι, Αὐγουστῖνοι, Ἰερώνυμοι, καὶ ὅλος ὁ θεῖος χορὸς τῶν παμφαῶν τῆς ἐκκλησίας ἀστέρων, καὶ τὰ τῶν νεωτέρων προσέτι εὐσεβῶν διδασκάλων παραδείγματα, οἷον Εὐγενίου, Θεοτόκου, Σαμουὴλ, Μελετίου, Πεζάρου, καὶ τῶν λοιπῶν, εἶναι ἡ σαφεστάτη καὶ δεινοτάτη τοῦ λόγου μου ἐπικύρωσις.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δηλοῦται τρανώτατα ἡ ἀνάγκη, ἦν ἔχει ὁ Ἱερεὺς τοῦ θεοῦ νὰ ἐπιμελῆται πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἀλλὰ τελευταῖον ἡ τῆς θεολογίας εἰδικὴ γνῶ-

σις εἶναι εἰς αὐτὸν ἡ πασῶν ἀναγκαιοτάτη, καὶ ἀπαραιτητοῦ. Θεολογίαν δὲ λέγων, δὲν ἐννοῶ μόνον τὴν Δογματικὴν καὶ τὴν Ἡθικὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχαίας γλώσσας Λατινικὴν, καὶ Ἑβραϊκὴν, καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς γραφῆς, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἴστορίαν, καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων τὰς ἀποφάνσεις, καὶ πᾶν ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ὁρθὴν κατανόησιν τῶν θεοπνεύστων γραφῶν. Αὕτη ἡ γνῶσις εἶναι ἴδιας καὶ ἔξαιρέτως ἀναγκαία εἰς τὸν λειτουργὸν τοῦ ὑψίστου διὰ νὰ καταλαμβάνῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ, τῆς ὥποιας ὁφείλει νὰ ἦναι αὐτὸς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ φύλαξ, διὰ νὰ προφυλάττῃ, τὸ καθ' ἑαυτὸν, τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τὴν ἐξ ἀγνοίας ἀπάτην, καὶ ἀπὸ τὴν πλάνην τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς πολυκεφάλου ὕδρας τῶν αἱρέσεων, καὶ ἀπὸ παντὸς ἄλλου ἐναντίου εἰς τὴν ὑγιαίνουσαν διδασκαλίαν. Κατὰ ταύτην τὴν γνῶσιν, λέγει ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ὁ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν Δημοσθένης εἰς τὸν περὶ Ἱερωσύνης δ.' αὐτοῦ λόγον [οὐτινος τὴν μετ' ἐπιστασίας ἀνάγνωσιν καὶ σπουδαίαν μελέτην συνίστημι θερμῶς εἰς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην] κατὰ ταύτας λέγω τὰς γνώσεις πρέπει νὰ ὑπερέχῃ ὁ ἵερεὺς τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, ὅσον ὁ λογικὸς ἀνθρωπὸς τῶν ἀλόγων ζώων ""Ο σον πρὸς τὰ ἄλσιγα τῶν λογικῶν ἀνθρώπων ἡ διαφορὰ, τοσοῦτον τεῦ ποιμένος, καὶ τῶν ποιμαινομένων ἔστω τὸ μέσον, ἵνα μὴ καὶ πλέον τι εἴπω." Διὰ τί; Διότι ὁ ἵερεὺς δὲν ἔχει ἄλλο ὅπλον θεμιτὸν καὶ τὸν πλανηθέντα νὰ ἐπιστρέψῃ, καὶ τὸν πιστὸν νὰ στηρίξῃ καὶ οἰκοδομήσῃ, εἰμὴ τὸν λόγον τῆς πειθοῦς ὡς ἀπηγορευμένης πάσης βίας πρὸς τοῦτο. "Μάλιστα μὲν γὰρ Χριστιανοῖς οὐκ ἔφεῦται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτανόντων πταίσματα, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον οὐ γὰρ ἐλκύσαι πρὸς βίαν ἔστιν οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ, πείσαντα δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἀγαγεῖν, ὅθεν ἐξέπεσε τὴν ἀρχήν. Πρὸς ἄπαντα δὲ ταῦτα ἔτερον μὲν οὐδὲν, ἡ δὲ τοῦ λόγου βοήθεια δέδοται μόνη καντις ταίτης ἀπεστερημένος ἢ τῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἀμει-

ῥῶν τῶν χειμαζομένων πλοίων διηνεκῶς αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων ἀνδρῶν διακείσονται. Διὸ χρὴ τὸν ἵερέα πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ ταύτην κτήσασθαι τὴν ἴσχύν." Ἰδοὺ πῶς ἐλεγεν, ἵδοὺ πῶς ἐφρόνει ὁ μέγας οὗτος τῆς ἐκκλησίας φωστήρ.

"Αλλὰ μήπως ἡ καθόλου ἐκκλησία ἐδόξασέ ποτε ἡ ἐθεσπισεν ἄλλως πως; Ἰδοὺ πῶς ἀποφαίνεται καὶ νομοθετεῖ ἡ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν παριστάνουσα δευτέρα οἰκουμενικὴ σύνοδος διὸ τοῦ δευτέρου αὐτῆς κανύνος, ἀπαγορεύουσα ρήτως τὴν εἰς τὸν τῆς Ἱερωσύνης βαθμὸν προχείρισιν παντὸς μὴ γεγυμνασμένου εἰς τὴν τῶν θείων γραφῶν ἐπιστήμην. Αὕτη παρῳδοῦσα τὸ τοῦ Προφητάνακτος "Ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου" προστίθησι "Πάντας μὲν Χριστιανοὺς τούτο φυλάσσειν σωτήριων, κατ' ἔξαιρετον δὲ τοὺς τὴν Ἱερατικὴν ἀμπεχομένους ἀξίαν." Οθεν δρὶς ομεν πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν [ἥγουν κατανοεῖν τὰς ὑψηλὰς τῶν θεοπνεύστων ψαλμῶν ἐννοίας] ἵνα ὡς ἐκ τούτου καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὸν κλῆρον οὕτω νοιθετεῖ μυεῖσθαι ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχοι ἀναγινώσκειν ἐρευνητικῶς, καὶ οὐ παροδευτικῶς τοὺς τε ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ ἄγιον Εὐαγγέλιον, τὴν τε τοῦ θείου Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαὸν οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἥγουν ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀληθινὴ ἐπιστήμη, καθὼς ὁ μέγας ἀπεφήνατο Διονύσιος εἰ δ' ἀμφισβητοί, καὶ μὴ ἀσμενίζοι οὕτω ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, μὴ χειροτονεῖσθαι." Εφη γὰρ προφητικῶς ὁ Θεὸς, Σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, κἀγὼ ἀπώσομαι σε τοῦ μὴ Ἱερατεύειν μοι." Πάλιν δὲ ἡ καθόλου ἐκκλησία θεσπίζουσα οὕτω, δὲν ἐπραξεν ἄλλο, εἰμὴ δὲ τι παραγγέλλει αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἐντέλλεται καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος τὸ "Ἐτοιμοὶ ἐστὲ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰ-

τοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος[”] καὶ ὁ μέγας τῶν ἔθνων διδάσκαλος τὸ “Ο λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτο ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ.”

”Ιδού, φίλοι ὁμιληταί! εἰς ποίας ἀκραδάντους βάσεις στηρίζεται ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐκπαιδεύηται ὁ ἵερεὺς τακτικῶς καὶ ἐπιμελῶς τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων ἐπιστήμην καὶ πρὶν προαχθῆ εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης θεῖον ἀξίωμα. Καὶ ἐπ’ ἀληθείας, ὅταν ἀφ’ ἐνὸς μέρους συλλογίζηται τις τὰς περὶ τούτου γνώμας τῶν πατέρων, τοὺς κανόνας τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, αὐτοῦ τοῦ θείου λόγου τὴν πολλαχῶς ἐπαναλαμβανομένην ἐντολὴν περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ὅταν ἔξετάσῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συστάσεως αὐτοῦ, ὅταν μάθῃ τὴν κατὰ τοῦτο πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας ἀπ’ ἄλλου δὲ παρατηρῇ τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον ἀμεριμνησίαν περὶ τούτου, τὸ πάντη ἀπαράσκευον τῶν πλείστων, ὅσοι εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον ἔγκαταλέγονται, ἢ πρέπει νὰ θρηνῇ διὰ τὴν ἀναισθησίαν καὶ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας μας, θεωρῶν τοιαύτην πρακτικὴν ἀντίφασιν μεταξὺ τῶν κατὰ τοῦτο γινομένων καὶ τῶν πιστευομένων, ἢ πρέπει νὰ ὅμολογῇ, ὅτι ἔξελιπε παντελῶς καὶ ἀπὸ τοῦ νοῦ καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν πᾶν σέβας πρὸς τὴν θεοπαράδοτον θρησκείαν, πᾶσα μέριμνα περὶ τῆς αἰωνίου ἡμῶν σωτηρίας, καὶ πᾶσα ἰδέα τοῦ χρέους καὶ τῶν καθηκόντων ἡμῶν!

”Ω φίλοι ὁμιληταί! δοξάζετε τὴν θείαν Πρόνοιαν, ἥτις ἀφ’ οὗ ηὑδόκησε νὰ σᾶς καλέσῃ εἰς τὸ θείον τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, ὥκονόμησεν οὕτω καὶ τὰ καθ’ ὑμᾶς, ὥστε νὰ δύνησθε νὰ ἐνασχοληθῆτε εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τοῦ θείου λόγου, καὶ ζητεῖτε μετὰ προθυμίας τὴν γνώσιν ταύτην. Τοῦτο εἶναι χρέος σας, εἶναι ἀνάγκη, τὴν ὅποιαν ἐὰν θελήσητε νὰ ἀποφύγητε, βάλλετε τὸ μέγιστον κώλυμα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἐπαγγέλματος, καὶ κινδυνεύετε δὲ νὰ ἀποπλανηθῆτε καὶ ἀπὸ τοῦ, εἰς δὲ ἐκλήθητε ἔργουν ἀλλὰ ζητεῖτε ἐνταυτῷ καὶ τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Θεῷ κεκρυμμέ-

νην ζωὴν τὴν χαρακτηρίζουσαν τοὺς μαθητὰς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἔξαιρέτως τοὺς κήρυκας αὐτοῦ. “ Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.” [Κολασ γ.' 3.] Ἀνοίγετε τὴν καρδίαν σας, καθὼς καὶ τὸ πνεῦμα σας, ἀνοίγετε δὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως, γινέσθω ἐν αὐτῇ ζῶσα καὶ ἐνεργός. Ἀκροάζεσθε καὶ μελετᾶτε μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ τοῦ φόβου τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς, γινώσκοντες καὶ μηδέποτε ἐπιλανθανόμενοι καὶ τούτου, ὅτι εἶναι κίνδυνος ὄχι μικρὸς, ἐὰν παρεκτραπέντες ἐκ νωθρότητος καὶ ἀπερισκεψίας, ἀντὶ τῆς ὁρθῆς καὶ ἀληθοῦς δόξης, συλλάβητε σρεβλήν τινα καὶ ἀντίθεον. Κατὰ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἐπισήμην ἡ ἀπάτη τοῦ νοὸς καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀποπλάνησις εἶναι βλαβερὰ, καὶ μόνη ἡ ἀληθεία ἡ γνοσία καὶ ἀκίβδηλος εἶναι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὠφέλιμος· διότι μόνη ἡ ἀληθεία εἶναι τὸ φῶς τοῦ νοὸς, πλὴν, εἰς τὴν προκειμένην ἐπιστήμην τῆς θεολογίας, ἡ ἀπὸ τῆς ὁρθῆς δόξης καὶ τῆς ἀληθείας παρεκτροπὴ συνεπάγεται καὶ τὸν μέγιστον κίνδυνον, ἥγουν τὴν ἀπώλειαν τῶν ψυχῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου “ Οὐ δεῖ ὑπερφρονεῖν, παρὸ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν.” Διὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἐμμένωμεν ἀείποτε εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν φωτίζοντα καὶ συνετίζοντα νηπίους, καὶ ὡς τέκνα πιστὰ τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἑκκλησίας, ἐν ᾗ ἀπόκειται ἡ ἀκίβδηλος τῶν ὁρθῶν δογμάτων διδασκαλία, νὰ ἀντεχώμεθα τῶν ἀνέκαθεν αὐτῇ δεδογμένων καὶ διατηρουμένων ἐν ἀκεραιότητι, προσέχοντες μὴ ἐκκλινωμεν μήτε πρὸς δεξιὰ μήτε πρὸς ἀριστερὰ, ἀλλὰ τὴν εὐθεῖαν τέμνοντες, ἦν ὁ γραπτὸς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἡ παράδοσις τῆς Ἑκκλησίας, οἱ θεῖοι πατέρες καὶ συνοδικῶς καὶ ἰδίᾳ ἡμῖν διαγράφουσι, μορφώσωμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸν Χριστόν.

Ἐὰν μὴ βάλλωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸν θεμέλιον τοῦτον, τρέχομεν τὸν μέγιστον κίνδυνον νὰ ἀποπλανηθῶμεν εἰς βλαβερὰς καὶ ἀντιθέους δόξας, αἵτινες ἀντὶ σωτηρίας φέρουστε

τὴν τῶν ψυχῶν ἀπώλειαν.^{*} Η πόθεν ἄλλοθεν νομίζετε, δτὸς διεστήσιτη εἰς τοσαῦτα μέρη ἡ μία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ μεμέρισται ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπεπλανήθησαν τοσοῦτοι εἰς τοσαύτας ἀντιθέους; καὶ ἀλλοκότους αἱρέσεις, εἰμὴ, διότι μὴ ἔχοντες τὴν βάσιν ταύτην, μηδὲ θέλοντες νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς κῦρος τῆς Ἐκκλησίας, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἴδιους; αὐτῶν διαλογισμοὺς, μεθ' ὧν ἀνέμιξαν καὶ ἐμβλυνναν τὴν καθαρότητα τοῦ Θείου λόγου ἐπιλαθόμενοι παντελῶς ὅτι "Δογισμὸι θινητῶν ψευδεῖς, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν;" Δὲν ἀνεφύη ἐκ τούτου ἡ πολυκέφαλος τῶν αἱρέσεων ὕδρα παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, διὸν οἵ εἰς ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν πιστεύοντες σωτῆρα Χριστὸν, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχοντες ὡς τελικὸν σκοπὸν, διαφωνοῦσιν οὕτω πρὸς ἀλλήλους, ὥστε δικαίως δύναται τις νὰ ἀμφιβάλῃ, ἐὰν ἀληθῶς πάντες οἱ καλούμενοι Χριστιανοὶ ἀκολουθῶσιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν οὐράνιον διδικταλίαν; Ἰδοὺ, ἀδελφοί, διά μέγας κίνδυνος, τὸν ὅποιον ὑπεσχέθην ἀρχόμενος τοῦ λόγου νὰ σᾶς ὑποδείξω.

Ταῦτα δὲ λέγων περὶ τῆς δεούσης προσοχῆς, καὶ τῆς εἰς τὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ δεδογμένα ἀτενοῦς προσκολήσεως, ἀπέχω πολὺ τοῦ νὰ ἀπαγορεύσω τὴν τοῦ λογικοῦ χρῆσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ δοκιμασίαν τῶν τῆς πίζεως ἀληθειῶν διότι τοιαύτη ἀταγόρευσις ἥθελεν εἶναι ἡ μεγίστη αὐθαιρεσία, μᾶλλον δὲ, ἐὰν ζητῶμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν ἄχρηστον καὶ ἀργὴν τὴν τῶν ἀλόγων ζώων διακρίνουσαν ἡμᾶς λογικὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν δύναμιν, εἶναι δυναστικοτάτη ἔξουθένησις τοῦ ἔνυτοῦ μας. Διότι πᾶς τις αἰσθάνεται πόσον ἀνυψοῦται ἐκ τῆς ἵκανότητος τοῦ σκέπτεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ περιποιεῖσθαι αὐτὴν διὰ λόγων ἵσχυρῶν, καὶ μεταδιδόναι ταύτην καὶ εἰς τὸν; ἄλλους. Δὲν ἀπαγορεύεται λοιπὸν ἡ ὄρθιὴ τοῦ λογικοῦ χρῆσις εἰς τὰ τῆς πίστεως διότι τὸ λογικὸν εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ ὅποιου θεωρεῖ τὴν μεγαλωσύνην τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ ἔργα του, καὶ αὐτὸ μόνον κατανοεῖ τὴν γλῶσσαν τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀληθὴς θρησκεία οὔτε τὸ ἐφοβήθη ποτὲ, οὔτε εἶναι δυνατὸν

νὰ τὸ φοβηθῆ. Τοῦτο συμβαίνει μόνον εἰς τὰς ψευδεῖς θρησκείας, αἵτινες καὶ δικαίως φοβοῦνται τὴν λογικὴν ἔρευναν, διότι ἡ βάσις των εἶναι σαθρά. Ἀλλ’ ἡ θεόθεν ἀποκαλυφθεῖσα εἰς ἡμᾶς σωτήριος θρησκεία, ὡς θεμελιωμένη ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς ἀληθείας, δὲν φοβεῖται τὴν λογικὴν ἔρευναν, ἐὰν μόνον ἀληθῶς γίνηται τοιαύτη.

Μιαν ἀκόμη, ἀλλ’ ἐπίσης οὐσιώδη καὶ ἀναγκαίαν παρατήρησιν ὁφείλω νὰ σᾶς ὑποβάλω πρὶν τελειώσω· διότι εἶναι ἀξία μάλιστα τῆς προσοχῆς σᾶς καὶ ἐγὼ ἥθελον παραβῆν ἐν ἐκ τῶν βαρυτέρων καθηκόντων μου, ἐὰν τὴν ἀπεσιώπων. "Οσον ἀν ἦναι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ιερέα ἡ τῆς θεολογίας σπουδὴ, οὐδέποτε πρέπει νὰ νομίσῃ, ὅτι κατώρθωσε τὸ πᾶν, ὅταν διὰ τῆς φιλοπονίας του ἀποκτήσῃ τὰς ἀναγκαίας ταύτας γνώσεις. Παντελῶς! Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ γένη τις ἐπιτήδειος κριτικὸς, βαθὺς ἥθικολόγος, καὶ μέγας θεολόγος, χωρὶς νὰ ἦναι ἀκόμη χριστιανὸς τέλειος, ἥγουν ἡ ἀλήθεια τῆς χριστιανικῆς πίστεως δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ γένη, ἵν' οὕτως εἴπω, ἴδιοκτησία αὐτοῦ, χωρὶς ἀκόμη νὰ καταβῇ εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ νὰ γένη εἰς αὐτὸν αἴσθημα. Ἀλλὰ τί δίναται νὰ ὠφελήσῃ τὸν ἀνθρώπον ἡ τοιαύτη γνῶσης μόνη ἡ φυσιοῦσα, ἀνευ τῆς ἀγάπης τῆς οἰκοδομούσης; ὁ σκοπὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως εἶναι ἡ σωτηρία, ἡ δικαιώσις, καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν λοιπὸν μένη τοῦ νοὸς μόνου ἴδιοκτησία ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπιστημονικὴ γνῶσις, ἐὰν μὴ καταβαίνῃ ἔως εἰς τὴν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν καρδίαν, ὥστε νὰ τὴν μετασχηματίζῃ καὶ νὰ τὴν μορφόνη κατὰ Χριστὸν, ἀποπλανᾶται πολὺ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, καὶ οὐδὲν ἄλλο κατορθόνει, εἰμὴ τὸ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐθύνην ἐνώπιον τῆς θείας δικαιοσύνης ὡς πλανωμένου καὶ ἀσεβοῦντος ἐν γιώσει. Ἐξετάζετε λοιπὸν κατὰ βάθος πρὸς τε τὴν ἴδιαν ὑμῶν σωτηρίαν, καὶ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἔκκλησίας, τὰς ψυχάς σας καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, παρατηρεῖτε τὴν γνομένην εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐντύπωσιν, ἀρά γε ἐ-

φθασεν ἔως εἰς τὴν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν καρδίαν σας; ἄρα γε ἵσχυσε νὰ σᾶς καταπείσῃ περὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς κρίσεως; σᾶς ἔπεισε νὰ ζητήτε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν ὡς τὸ ἄκρον ἀγαθόν; Κατακυριεύει ἄρα γε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὑμῶν ζωῆς, ὥστε νὰ ὑποτάσσῃ αὐτὴν ἐντελῶς εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ; ἐν ἐνὶ λόγῳ κατορθόνει εἰς ἔκαστον ἐξ ὑμῶν, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἂσθάνεττο ὁ Δαβὶδ ὅτε ἔλεγεν “Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου ουνῆκα, διὰ τούτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας”, ἢ περιορίζεται μόνον εἰς τὸ γνωστικόν σας; Ἐὰν μένη μόνον ἔως αὐτοῦ, εἶναι ἄκαρπος καὶ ἀνωφελής. Πρὸς τοῦτο κρίνω ἀναγκαιότερον νὰ τρέψω τὴν ὑμετέραν προσοχὴν, ὅσῳ πλειότερον ὑπόκεισθε παντὸς μᾶλλον εἰς τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἀπάτην ὡς φοιτηταὶ τῆς θεολογίας· διότι ἐνταῦθα ὑποβάλλεται διηνεκῶς εἰς τὸν νοῦν σας ἡ ἀγία πίστις ἡμῶν, καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ ὕλη τῆς σπουδῆς σας· τοῦτο ἀναμφιβόλως εἶναι μὲν μέγα πλεονέκτημα πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν ὑμῶν μόρφωσιν, ἐὰν γινώσκητε νὰ ὠφεληθῆτε ἐξ αὐτοῦ, διότι ἔχετε προκειμένην πάντοτε ἐνώπιον σας τὴν τροφὴν τῆς πνευματικῆς ζωῆς· ἀλλ’ ὅμως καὶ κίνδυνος ὅχι μικρὸς ὑποκρύπτεται ὑπὸ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο, ἐὰν μὴ παραδίῃ τις ὀλην αὐτοῦ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, ἐὰν μὴ ἀνοίγῃ εἰς αὐτὴν καὶ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν καρδίαν, ἐν φῇ τὴν δέχεται εἰς τὸν νοῦν, διότι χάνει κατ’ ὀλίγον τὴν σωτήριον αὐτῆς ἀρετὴν, καὶ μένει ἄχρηστον τὸ ὅπλον τοῦτο ἀμβλυνόμενον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νωθροῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ τάξις εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. “Βλέπετε οὖν πῶς ἀκούετε, [παραγγέλλει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν] ὃς γὰρ ἀν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ὃς ἀν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἐπ’ αὐτοῦ.” [Δουκ. ἡ. 18.] Ἡ τοιαύτη ἀναισθησία πηγάζει μὲν ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ αὐθαδείας, εἶναι δὲ πολλάκις καὶ ποινὴ ταύτης δικαία. Τὸ δὲ ἐπαυξάνον πρὸς ὑμᾶς τοῦτον τὸν κίνδυνον εἶναι, ὅτι ἡ ἀλήθεια τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως

προτείνεται ἐνταῦθα μᾶλλον ὡς ὑπόθεσις σπουδῆς, η̄ ὡς μέσον σωτηρίας, καὶ ἀρχὴ τοῦ ἀγιασμοῦ· ὁ σκοπός σας ἐνταῦθα εἶναι νὰ τὴν μάθητε μᾶλλον διὰ νὰ τὴν διδάξητε, η̄ διὰ νὰ τραφῆτε ἐξ αὐτῆς ὑμεῖς οἱ Ἰδιοι. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνει μὲν εἰς τὸν νοῦν τὸν προσήκοντα τόπον μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀληθειῶν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τὴν πρέπουσαν κυριότητα, ἥγουν γίνεται μᾶλλον ἴδεα ἡ αἴσθημα· η̄ δὲ τοιαύτη γνῶσις ἀποτελεῖ μὲν τὸν θεολόγον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τέλειον Χριστιανόν. Ἐπομένως ὅτι ἡ τοιαύτη γνῶσις εἶναι παντάπασιν ἄχρηστος, κηρύττει τοῦτο τρανώτατα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. “Ἐὰν [λέγει] ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμί.”

Τοιοῦτοι εἶναι, ἀδελφοί, οἱ σκόπελοι τοὺς ὅποίους θέλετε ἀπαντήσει εἰς τὸν διάπλουν τῶν θεολογικῶν σας σπουδῶν! Τοὺς ἡκούσατε, τοὺς γινώσκετε ἥδη. Γρηγορεῖτε λοιπὸν καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ πέσητε, καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζητε, εἰς τοιοῦτον φοβερὸν πειρασμόν. Ζητεῖτε πρὸ πάντων· καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν γνῶσιν καὶ πίστιν ἐκείνην, ἥτις ἐκτείνει τὸ κράτος τῆς καθ' ὅλον τὸν ἀνθρωπὸν, ἀνυψόνουσα ἡμᾶς εἰς τὸν Θεὸν, καὶ ἐνόνουσα μετ' αὐτοῦ, καὶ μεταβάλλουσα εἰς πρᾶξιν πᾶσαν διδασκαλίαν τοῦ θείου λόγου. Ζητεῖτε τὴν γνῶσιν, ἥτις γίνεται φῶς καὶ τροφὴ καὶ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀνοίγουσα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν συνείδησιν, καὶ καθιερόνει ὁλοκλήρους ἡμᾶς εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ διὰ νὰ λαμβάνητε ταύτην καθαρωτέραν, προσέρχεσθε διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς εἰς τὸν Χριστὸν, ὅστις εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἀληθινὸν, καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ ὁψόμεθα φῶς, ὅστις εἶναι ἡ ζωὴ ἡμῶν, καὶ δι' αὐτοῦ μόνου δυνάμεθα νὰ ἀναζήσωμεν αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐν ὑμῖν μένῃ. “Οτε ἀπεκατέστησε τὸν Πέτρον εἰς τὴν Ἀποστολικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, δὲν τὸν ἡρώτησεν ἀν ἦναι σοφὸς καὶ εὐγλωττος, ἀλλὰ τὸν ἡρώτησε τρὶς Ἀγαπᾶς με Πέτρε;” καὶ ὅτε

ἀπεκρίθη τὸ "Κύριε σὺ πάντα οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτε φιλῶ σε" τότε εἶπεν εἰς αὐτόν. Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Ἡ ἀγάπη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἡ ἀγάπη τῶν ψυχῶν, ἡ ἀγάπη ἡ ἐκ πίστεως εἶναι ὁ μέγας χαρακτὴρ τῶν διακόνων τοῦ Εὐαγγελίου. Αὐτὸς ἀπαιτεῖ τὸ δῶρον τῆς καρδίας, ἀπαιτεῖ νὰ δοκιμάζῃ τρόπον τινὰ ὁ Ἰδιος τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ νὰ γινώσκῃ πρακτικῶς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὰ δύνηται τὰ λέγη μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου μαθητοῦ "Ο ἑωράκαμεν τοῖς ὄφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, τοῦτο ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν." (Ιωάν. ἀ. Ἐπις. Α').

Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἰσθι, λέγω καὶ ἐγὼ εἰς ἔκαστον ἔξ οὗ, μεταχειριζόμενος τὸ τοῦ Ἀποσόλου "Ινα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ἦν πᾶσι. Ἐπεχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμειε τούτοις, τοῦτο γάρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου,"

Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, λαμψάτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἔχωμεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνισις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἤ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἔξ ὑμῶν. "Ινα δοξασθῆ ὁ πατὴρ ἐν τῷ νίῳ, καὶ ἵνα πιστεύωσι πάντες, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ νίος τεῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζωὴν ᔁχωσιν ἐν τῷ ὀνόματε αὐτοῦ!"
